

ZALDUONDOKO UDALETXEA ERAIKITZEA 1732 ETA 1734 ARTEAN

1. Hasierako urratsa: dirua maileguan hartzea obrak finantzatzeko.

Zalduondoko Kontzejuarentzat etxe berri bat eraikitzeke ekimenari buruz ditugun lehen datuak 1732ko urriaren 12koak dira.

Data horretan, Eugenio Fernández de Vicuña eskribauak sei pertsonari – herriko korporatiboei – botere-eskitura egin zien, eraikuntza finantzatzeko dirua zentsuan hartzeko.

Garai hartan, Zalduondoko (* 1) alkate eta epaile arrunta, Pedro López de Vicuña zen, eta herriko ordezkariarekin eta erregidoreekin batera jarduten zuen.

1732ko urte hartan, hiribildua udaletxerik gabe zegoen, eta, horregatik, bere batzar eta kontzejuetarako leku zehatzik gabe, eragozpen larriak zituen.

Errege-legeen arabera, errepublikek udaletxeak izango zituztela aurreikusten zen, eta era berean, 1703an hiribilduak egoitza bat hartzeko agindu zen.

Helburua udaletxea edo kontzeju-etxea eraikitzea zen, oso dotorea izango zena, udaletxea izango zuena eta behar zen guztia apainduko zena, kartzela segurua izango zuena eta laborari batentzat gela izango zuena.

Horretarako, salgai zegoen etxe bat erosi zuten. Behar zen kopurua zentsu baten bidez finantzatzea beharrezkoa zen, nahiz eta hirurehun beila-dukak izan, etekinak % 3koak eta hortik beherakoak izanik.

Horren kostua Zegama hiribilduari ikatzerako saldu zitzaizkion pagadi-mendien produktuarekin eta Zalduendo hiribilduaren beraren errenta eta arbitrioekin ere ordainduko zen. Auzotarrek berek ere lagundu zezaketen beren karreteekin materialen prebentzioan.

2. Bigarren urratsa

salgai zegoen etxe bat erostea udaletxea berreraikitzeke

16 egun geroago, eskribau beraren aurrean, Pedro García de Andoin, Prudencio Sáez de Asteasu eta Ana María García de Andoin senar-emazteek eta Félix García de Andoinek (guztiak Zaldudako bizilagunak) eta Francisco García de Andoinek (hau Galarretako bizilaguna) etxe bat erosteko eskitura sinatu zuten.

Eraikitzen hasitako etxe baten salmenta zen, aipatutako pertsonen zeukatena - berezkoa eta indibisioa-, eta Arbin edo Arbienako paraje edo mugartean kokatuta zegoena, iturriaren aurrean, Zufizavalen dagoen baratzearekin, ereiteko laurden erdikoa.

Erositako etxea Felipe Luzuriagaren eta Tomás Ángel de Velascoren etxeen artean zegoen, eta kontzejuari saldu zitzaion bertan udaletxea egiteko, 110 beila-dukaten prezioan – erosketa-eskitura idatzi aurretik ordaindutako diru-kopurua –.

3. Udaletxe berriko hargintza eta igeltserotza obren baldintzak

Obrei ekiteko, ekialdeko aldean dagoen horma nagusia eraitsi beharra zegoen - lurreraino eta haren zimendua desegin gabe-. Ondoren, horma berria altxatu behar

zen, izkina berriekin bi aldeetan, eta hogeita hamar oineko garaiera izango zuena (lurretik lehen zoruraino, hamabi oineko garaiera; oin eta erdi goiko gelako zorurako eta agiloirako; eta hortik bigarren zoruraino, hamaika oin; azkenik, handik erremateraino, bost oin eta erdi. Gainera, bi oin eta erdi lodi izango zituen bigarren lurreraino, eta bi oin errematean).

Frontisean eta erdian ate nagusia joan behar zuen -hamar oineko garaierarekin eta sei oineko zabalerarekin, harri erratu edo zatituaz egina eta kanpoaldetik zerrendatan osatua.

Atearen bi aldeetan bi leiho urratu zeuden, lau oineko garaierarekin eta 3,5 oineko zabalerarekin, atearen forma berean landuak.

Goiko areto nagusian beste hiru leiho ireki behar zituzten, urratuak eta behekoen neurri berekoak eta haien altuera berean banatuak.

Aretoko leihoen gainean beste hiru leiho egin behar zituzten, goiko ganbarei argia emateko beharrezkoak, oin bateko garaierarekin eta bi oineko zabalerarekin.

Frontisean, artearen arabera landutako inposten bi zerrenda egongo lirateke, bata ate nagusiaren gainean eta bestea udaletxeko leihoen gainean.

Etxeko ezkaratzean hiru ate egin behar zituzten, bata eskuinaldean eraiki beharreko gelarako, bestea eskailerarako, eta bestea sukaldara sartzeko eta zalditegi edo ostatura sartzeko.

Eskailerako atea eskuinaldeko sarreran egongo behar zuen, eta bertara igotzeko hiru eskailera maila egongo ziren, bozel eta xerra eta guzti.

Lehenengo solairuko udaletxeko aretoak harrera-gela bat izan behar zuen.

Mendebaldeko horma frontispizioko pareta bezala altxatu behar zuten. Aurreko etxeko horma zaharrei dagokienez, tinko zeuden paretan zatiak mantendu behar zituzten.

Harlanduzko harria erauzteko, finkatzeko eta lantzeko lanak hargin maisuaren kontura izan behar ziren, eta harlanduzko eta harlangaitzezko harriaren garraiatzea, harea, kostuaren eta karearen garraiatzea, berriz, hiribilduaren kontura. Eta, ahal zen neurrian, aurreko etxeko harria eta materialak aprobeztatuko ziren.

Obra hiru epetan ordainduko zen: hasieran, erdian eta bukatuta entregatzean, hiribilduak izendatutako maisu batek azterketa egin ondoren. Hargintza lanak 1733ko irailaren 1erako amaituta egon beharko ziren -zortzi egun luza zitekeen, behar izanez gero-.

4. Udaletxe berriko arotzeria obren baldintzak.

Ordura arte moztuta ez zegoen egurra maisu zurginak ordainduko zuen, eta menditik ekarri beharreko zuraren arbastua ere bai.

Etxeko arotzeria lanen berariazko hainbat baldintza mantenduko zituzten, teilatuko zurajea, atea eta leihoak barne.

Hori bai, ate nagusia, atetila barne, Aravacako markesaren etxekoa zegoen bezala egingo behar zen.

Obrak hiru epetan ordainduko ziren, hargintzako obren antzera. Hobekuntzarik egonez gero, horiek tasatu eta arotz-maisuari ordainduko zitzaizkion, aparte.

Hiribildua arotz-maisuari behar zuen materiala emateaz arduratuko zen, taulakoa, zein

goarniziokoa, hala nola iltzeak.

Arotzeria lanak amaituta egongo ziren 1734ko ekainaren 24rako, San Joan egunerako, eta gehienez beste 15 eguneko epea utziko zuten bukatzeko.

5. Hargintza eta arotzeriako obren errematea edo enkantea.

Obren erremate edo enkante-eskritura 1732ko azaroaren 30ean idatzi zen.

Oñatiko, Segurako, Aguraingo eta Zalduondoko hiribilduetan ediktuak argitaratu ondoren, ikusi da horiek egiteko hautagaien lehiaketa handia zela, eskrituran adierazten den bezala.

Zehazki, gutxienez 12 ziren enkantera edo errematera aurkeztu zirenak, eta enkantean beren eskaintzak egiten parte hartu zutenak:

- Erausquingo bataiatzailea, arotza eta Aguraingo bizilaguna.
- Francisco García de Andoin, arotza eta Galarretako bizilaguna.
- Santiago de Echeverría, arotza eta Araozko bizilaguna.
- Carlos de Asurmendi, arotza eta Elgeako bizilaguna.
- Joseph de Anduaga, arotza eta Aguraingo bizilaguna.
- Francisco de Urbaneta, arotza eta Aguraingo bizilaguna.
- Gabriel eta José de Uriarte, arotzak eta Axpuruko bizilagunak.
- Bartolome Urcelaikoa, arotza eta Zalduendokoa.
- Felix Garcia de Andoin, arotza eta Zalduondoko bizilaguna.
- Pedro Antonio de Amiano, arotza eta Segurako bizilaguna.
- Eta Joseph de Plazaola, arotza eta Segurako bizilaguna.

Lehen errematea Francisco García de Andoinen alde geratu zen, 1.545 zilar-kobreko errealetan.

Ondoren, taula, kuartoi, tatxoi eta gainerako egur guztiak zerratzeko lanak enkantean jarri ziren, eta Bartolome de Urcelairi esleitu zitzaizkion. Taulen egoera bakoitza lau errealetan eta laukien eta tatxeten oin bakoitza sei marabedietan zerratzea izan zen bere eskaintza.

Ondoren, hargintza-lanak egin ziren, eta bertan, gutxienez, bi eskaintza aurkeztu ziren: Martín de Uriarterena, Larreako hargin-maisua, eta Manuel de Santa Cruzena, Zalduondoko hargin-maisua. Azken horrek irabaziko zuen eskaintza (harlangaitzeko egoera bakoitza 7,5 errealekoa izango zen, eta harlanduzko makila bakoitzeko 2 errealekoa, kontuan hartuta hiribilduak erositako etxe zaharrak zuen harlanduzko harria harri berri gisa sartu eta neurtu beharko zela).

Erremateen eta enkanteen eskrituraren bitxikeria gisa, esan beharra dago hargin eta arotz maisu esleipendunek ez zutela sinatu, egiten ez zekitelako.

6. Azken urratsa: Obrak gauzatzeko hargin eta arotz-maisuekiko doikuntza betebeharra edo eskritura.

1732ko abenduaren 19an idatzitako eskritura zen.

Zalduendoko Kontzejuarekin batera, alde batetik, Francisco García de Andoin Galarretako arotz maisuak eta Félix García de Andoin fidatzaileak sinatu zuten, eta, bestetik, Bartolome de Urcelai eta Francisco de Oraá, maisu zurginak, eta beste bi pertsona, fidatzaileak. Horiek guztiak, arotzeriako lanei dagokienez.

Manuel eta Joseph de Santa Cruz hargin-maisuek eta haien bi fidatzaileek ere sinatu zuten, Zalduondo hirikoak lauak. Azken hauek, hargintza-lanen enkanteari zegokionez. Obrak, aipatu bezala, 1734ko ekainaren 24rako amaituta egon behar zuten, San Joan egunerako.

Zalduondo, garai hartan hiribildu bat zen – ez dakigu titulu hori noiz lortu zuen – eta Asparreneko Ermandade zaharrearantz integratutako kontzeju bat osatzen zuen (* 1). Mende bat beharko zuen, beraz, udal propio bihurtu ahal izateko, eta beste hamarkada batzuk Asparreneko Udaletik erabat independentea izateko, zeina aipatutako Ermandadearen ondorioz sortu baitzen XIX. mendearen lehen erdian.

(* 1) Pedro López de Vicuña Zalduendo hiribilduko eta bere jurisdikzioko alkate eta epaile arrunta zen garai hartan, Conce de Oñate jaun txit gorenaren eskutik. Mendekotasun hori 1352. urtean sortu zen, Pedro Velez de Guevara eta Constanza de Ayala ezkondu ondoren, eta 1812. urtera arte iraun zuen. Horrek esan nahi zuen, besteak beste, Oñatiko Jauna hiriko alkatea izendatzen zuela.

(* 2) Asparreneko Ermandadea XVIII. mendearen lehen erdian honako herri hauek osatzen zuten: Araya, Zalduendo, Eguino, Amezaga, Andoin, Ibarguren, Urabain, Ilarduya, Gordoia eta Arriola. Garai hartan, Albeniz Donemiliagako Ermandade zaharrekoa zen, eta XX. mendeko bigarren hamarkadara arte ez zen Asparrenera bildu.